

PRINCIPIUL CONFESIONAL ÎN MODELUL SOCIO - ECONOMIC MEDIEVAL. SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA SITUAȚIEI DIN SĂLAJ

Elena Muscă

Studiul reglementărilor privind organizarea internă și funcționarea breslelor ilustrează diferențele intervenite în principiile de organizare și funcționare în cazul diferitelor meșteșuguri. Constatăm cât de rigid era sistemul de breaslă în perioada secolului al XVII-lea și evoluția lui ulterioară spre relaxare, determinată de schimbările economice și politice survenite până în secolul al XIX-lea, când reglementările au fost concepute mai flexibile. Regulile după care se dezvoltau organizațiile meșteșugarilor erau cuprinse în **statute**, documentul de bază pentru organizarea și conducerea întregii activități a celor care practicau o anumită meserie. Regulamentele erau absolut necesare într-un sistem de tip feudal, care căuta să se protejeze împotriva imixtiunilor din afară. În statute se asigurau prioritățile față de meșterii străini, se acordau privilegii din partea conducerii locale, guvernului principatului Transilvania sau a curții regale din Ungaria. De-a lungul timpului, odată cu schimbările în planul politic, se cer reînnoirile privilegiilor sau chiar, după caz, acordarea unor privilegii noi.

Paradoxal, în secolele XVIII - XIX, în timp ce producția meșteșugărească din statele Europei de Apus este tot mai mult abandonată în favoarea producției de fabrică, care se generalizează, în Transilvania breslele au cunoscut o nouă perioadă de înflorire. Este o perioadă în care numărul breslelor crește datorită diversificării meseriilor din fiecare branșă. Se desprind curelarii de cojocari și de tăbăcari, apar producătorii de îmbrăcăminte din postav (sumănarii sau gubarii, cum erau denumiți în Zalău). Fiecare statut emis cu ocazia înființării unei noi asociații cuprinde reglementările referitoare la posibilitatea de a accede în rândul meșterilor organizați în sistemul asociativ.

Ce se întâmpla cu cei care nu îndeplineau condițiile de intrare în breaslă? Situația lor poate fi definită ca fiind o problemă de existență, deoarece meșterii care rămăneau în afara breslei în localitatea sau zona în care își exercitau profesiunea, nu aveau acces la sursele de materii prime, la funcționarea legală a anului atelier în care să folosească forța de muncă specializată și să pregătească noi meșteri, nu aveau acces la piața de desfacere din localitatea respectivă și din zona de influență a breslei sau asociației meșterilor similari. Statutele conțineau prevederi exprese, explicite și stricte referitoare la calitățile pe care trebuia să le îndeplinească meșterul care solicita intrarea în breaslă, prevederi care nu puteau fi nicidecum încălcate.

Astfel, în anul 1650, la 25 martie, cancelaria princiară din Alba Iulia a emis regulamentul breslei cizmarilor din Zalău, promulgat de către principele Gheorghe Rákoczy. Printre documentele acestei bresle, care se păstrează în arhiva muzeului din Zalău, există o copie a regulamentului, legalizat în anul 1715 de către Notariatul din Cluj. Documentul legalizat a fost sigilat cu un sigiliu din ceară galbenă, care a fost lipită de hârtie, acum distrus. Redăm în rândurile care urmează, în rezumat, prevederile acestui statut care nu a fost publicat până acum:

Art. 1. Magistratii, conducătorii breslei cizmarilor vor fi schimbați la conducere după principiul naționalității, din doi în doi ani, așa cum se obișnuiește în toate celelalte bresle din acest oraș. Adică, dacă starostele breslei pe timpul a doi ani a fost sas, următorul trebuie să fie maghiar. (Nu se amintește posibilitatea ca starostele să fie, eventual, de altă naționalitate, n.n.)

Art. 2. Cine respinge o funcție care i s-a acordat prin votul adunării va fi pedepsit.

Art. 3. Cine vrea să fie primit în breaslă, din localitate sau de oriunde altundeva ar fi, trebuie să se prezinte la casa conducătorilor breslei cu un act care să dovedească naționalitatea, cu un certificat de meserie și de bună purtare și să documenteze dacă este om liber sau este iobag¹.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, paralel cu fenomenul de destrămare a feudalismului, s-au petrecut schimbări radicale în viața satelor și a meșteșugarilor de la orașe. Ca urmare a dezvoltării tehnicii agrare, s-a format la sate o nouă piață de desfacere pentru produsele meșteșugărești. În consecință, s-au înmulțit meseriile din orașe, unde sistemul de breaslă se menținea în vigoare, dar a intrat într-o evidentă perioadă de destrămare².

¹ Regulamentul breslei cizmarilor, în colecția MIAZ, fond Bresle.

² Șt. Pascu, Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea, București, 1954.

În anul 1851, Carol Von Schwarzenberg a dat o dispoziție provizorie prin intermediul căreia a desființat unele din privilegiile breslelor, iar în anul 1872, prin ordin ministerial, se desființează breslele și apar corporațiile meșteșugărești. În sistem asociativ, organizațiile meșteșugarilor au existat până în anul 1945 și apoi s-au transformat în cooperative meșteșugărești, care există și astăzi. Pe baza legii din 1872 s-au format în Zalău mai multe asociații meșteșugărești care, deși au preluat unele tradiții și averea breslelor tradiționale, au adus inovații în modul lor de organizare și funcționare. Acestea nu mai sunt instituții închise, ci tind să devină instituții organizate pe principii de tip capitalist, cu propriul capital și liberă concurență în ceea ce privește exploatarea muncii calfelor și ucenicilor. Prevederile statutare sunt mult mai largi decât cele ale breslelor. Dispozițiile generale prevăd următoarele:

Art. 1. Nimeni, fără deosebire de religie sau naționalitate sau proveniență socială, nu poate fi exclus de la învățarea unei meserii sau a practicării comerțului.

Art. 2. În toate ramurile comerțului și industriei va fi în vigoare principiul liberei concurențe, astfel că cei care întrunesc condițiile legale, dovedind, și totodată având intenții legale pentru aceasta, nu vor putea fi trași la răspundere dacă au provocat, prin concurență, pagubă unor comercianți sau industriași³.

Se observă ieșirea din închistarea anterioară și se recunoaște existența meșterilor neorganizați în breaslă și dreptul lor de a-și practica meseria. Acestora nu li se mai poate interzice parțicarea meșteșugului, dar se mai păstrează interdicția de intrare în breaslă pentru ucenicii și calfele care se pregătesc sub îndrumarea lor. Se renunță și la monopolul absolut al apartenenței religioase și, implicit, al apartenenței etnice (sași și maghiari), ceea ce presupune că tinerii de naționalitate română și religie greco-catolică pot fi primiți în ucenicie de către meșterii breslași. În general, aceste schimbări s-au petrecut după ce în interiorul sistemului de breaslă au avut loc adevărate contorsiuni de organizare și, mai ales, de schimbare a mentalității. Spre exemplificare, în ceea ce privește regulamentul de funcționare al breslei gubarilor, există posibilitatea ca ea să fie condusă pe o durată determinată, de un an, de către văduva meșterului, și ea trebuie să fie ajutată de ceilalți meșteri. Este o posibilitate creată de specificul meseriei, care era practică și de femei întrucât torsul lăunii, țesutul postavului, croitul și cusutul sumanelor (așa-numita *gubă* în limbajul zălăuanilor) era, prin tradiție, o îndeletnicire a femeilor. În acest caz, avem de-a face și cu o atitudine nediscriminatorie între sexe⁴.

Extrem de interesantă este și mentalitatea referitoare la botezul copiilor din comunitățile de meșteșugari. Din anul 1852 datează un certificat de naștere al copilului unui meșter (probabil tăbăcar, deoarece se afla în lada breslei tăbăcarilor), care era, totodată, și certificat eliberat după botez.

Anul nașterii, ziua, luna	Cine i-a făcut botezul catolic (sau reformat)	Data botezului	Părinți	Cine sunt aceștia (conf., ocupația)	Nași
1852, aprilie, 5 (sâmbătă)	Puzu Sandor înlocuitor de preot	la 7 ani cu nume de Gyula	Hajdu Jozsef Fatias Maria	gr.catolic, meșter gr.catolic, om	Has Jozsef Majoros Maria

Dincolo de terminologia acestui formular, datorată primei jumătăți a secolului al XIX-lea, certificatul acesta cuprinde o sumedenie de informații. În primul rând, constatăm faptul că este vorba de parohia catolică din Zalău care a eliberat formularul, deși nu este exclus nici preotul reformat din rubricatură (populația catolică a orașului Zalău era numeroasă). După cum se vede din rubrica aferentă datei botezului, vârsta copilului era de 7 ani, deci certificatul de față a fost eliberat în anul 1859. Botezul nu se făcea în mod obligatoriu, imediat după naștere sau la câteva luni, decât în cazul în care copilul era grav bolnav, și era recomandabil să nu decedeze păgân, adică nebotezat. Apoi, părinții erau trecuți cu numele, ocupația și confesiunea fiecăruia. Interesant este faptul că tatăl, Hajdu Joszef (cu certitudine Haidu Iosif), era greco catolic, deci român, dar meșter al breslei. Aceasta ne duce cu gândul la schimbări, care erau deja palpabile în anul 1859, anul eliberării acestui certificat și al îndeplinirii ritualului sacru al botezului, prin care pruncul - probabil Ioan - a devenit creștin. Cât despre mamă, aceasta era "om" ca ocupație, definiție

³ Regulamentul general, colecția MIAZ, fond Bresle, nr. inv. 45, p. 3.

⁴ Regulamentul breslei gubarilor, 1822, colecția MIAZ, fond Bresle, nr. inv. 1, p. 5

care ar putea fi considerată hilară dar care era frecventă pentru epocile pe care le-a traversat societatea omenească⁵.

La începutul secolului al XIX-lea conducerile breslelor au luat măsura antieconomică de a reduce numărul meșterilor. Repercursiunea antisocială a acestei măsuri a fost mai puternică decât s-ar fi putut prevedea. Meșteșugarii care nu au mai găsit de lucru în oraș ca urmare a scoaterii lor din breaslă, au plecat la sate. Ei erau calificați de ceilalți meșteșugari drept "cârpaci", dar puteau să-și practice meseria, să asigure existența familiei și făceau o reală concurență breslelor. Spiritul retrograd al conducerilor breslelor a mers până la interzicerea oricărei înoini de ordin tehnic, măsură care a dus sistemul, în mod legic, la faliment.

În paralel, situația țăranilor români și a preoților lor era similară cu cea a orășenilor. Iată cum caracterizează Hitchins sistemul politic bazat pe diferențele socio-confesionale: "Această conducere bisericească își avea rădăcinile în structura medievală a Transilvaniei care, din secolele al XV-lea și al XVI-lea, au exclus efectiv pe români din dietă și din celelalte consilii superioare ale statului din cauza condiției lor modeste și a credinței lor(s.n.).

Într-un sistem social dominat de către nobilime și marea burghezie și de către Bisericile Romano-Catolică și Protestante nu era loc între cei aleși pentru țăranii ortodocși. În secolul al XVII-lea discriminarea socială și religioasă era îmbinată cu antagonisme naționale, căci nobilimea maghiară și clasa mijlocie germano-săsească deveneau tot mai conștiente de amenințarea ce o reprezenta pentru hegemonia lor populația românească în continuă creștere⁶. O problemă de importanță capitală pentru românii din Transilvania a fost aceea a formării și dezvoltării conștiinței naționale. Aceasta nu putea fi realizată decât de o elită culturală românească, elită intelectuală care să poată acționa în egală măsură în orașele transilvănene, dar mai ales în lumea rurală, propenderent populată de români. Același autor citat mai sus menționează referitor la modalitatea de ridicare a conștiinței naționale a românilor: "Unirea s-a dovedit a fi un important punct de cotitură în dezvoltarea românilor, nu așa de mult în aplicarea ei strict religioasă, cât mai ales prin consecințele ei culturale și politice de lungă durată. În primul rând ea a pus bazele mișcării politice românești din Transilvania. Curtea, în mare parte datorită opoziției ferme a stărilor transilvănene, s-a dovedit incapabilă să-și îndeplinească promisiunile de egalitate făcute uniților... În această mișcare politică era implicată îndeaproape o elită intelectuală din rândul clerului unit, care datora formarea ei în mare parte privilegiilor educaționale posibile datorită unirii⁷.

Înainte de 1699, situația clerului ortodox din Transilvania era

doar cu puțin diferită de cea a țăranilor iobagi. În satele din comitatele sălăjene preoții erau situați în categoria oamenilor liberi, dar familiile lor făceau parte din categoria iobagilor. În ceea ce privește obligațiile lor față de stat, academicianul David Prodan consemnează următoarele: "Decretele primilor regi vorbesc numai despre obligativitatea oamenilor liberi sau eliberați, a **preoților** și a abaților sau a oricărui purtători de slujbe care lucrează pământ sau vie în hotarul vreunei biserici⁸. Din anul 1481 se stabilesc și unele interdicții privind afurisenia pe care preoții o puteau arunca asupra familiilor nobiliare în cazul în care aceștia erau pedepsiți pentru neplata dijmelor, ceea ce înseamnă că astfel de cazuri erau atât de frecvente, încât a fost necesară promulgarea unei legi pentru stăvilirea acestui fenomen. Totodată, " Art. 7 din 1481 hotărăște ca dijmuitorii de acum încolo să nu mai fie găzduiți la juzi, ci la plebanii (preoții) satelor⁹.

După ce s-a încercat statomicirea unei dijme senioriale pe miera de albine, dijmă care a fost anulată, se mai adaugă o scutire în anul 1498, dată de către Ladislau II, care prevedea să nu se ia vamă pentru bunurile cumpărate de nobili, preoți și călugări precum și de către oamenii lor¹⁰. În anul 1538, dieta Transilvaniei a hotărât ca oamenii, indiferent că sunt libertini, slugi, juzi, cneji români, **preoți**, morari, maieri să plătească darea de 1 florin¹¹. Pe domeniul Cehului, în localitatea Sălsig preotul este înscris în conscripția urbană ca fiind libert, și uneori sunt specificate și obligațiile pe care preoții le au față de nobil sau stat. În ceea ce privește darurile, ele erau colectate și de la preoții români. "În 1566 la Bicaz citim că

⁵ Certificat de botez, Colecția MIAZ, fond Bresle, nr. inv. 27

⁶ K. Hitchins, Ortodoxie și naționalitate, București, 1995, p. 22

⁷ Ibidem, p. 22 - 23

⁸ D. Prodan, Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea, vol. I, București, 1967, p. 28

⁹ Ibidem, p. 51

¹⁰ Ibidem, p. 96

¹¹ Ibidem, p. 414

preotul Teodor (Theodorus Sacerdos) trebuie să dea anual o pătură (lodicem) pentru care Gheorghe Báthory lua 1,25 fl. La Bârsăul de Sus preotul Ion Pop e trecut între libertini. Tot o pătură trebuia să dea și preotul din Asuajul de Sus. În 1569 obligația însă e înregistrată ca generală, pentru toți preoții români, fiecare trebuind să dea o pătură mare sau pentru ea 1,25 fl., cât lua Gh. Báthory¹². Păturile erau cerute, în general, pentru folosul trupelor militare care staționau în cetăți.

Să evaluăm puțin acest material arhivistic al breslelor, și al economiei rurale, care este în mod indirect, o sursă de documentare pentru meșteșugurile sătești, deoarece numeroasele reclamații și petiții înaintate organismelor ierarhic superioare de către meșteșugarii urbani organizați în bresle, ca și interdicțiile pe care aceștia le obțineau în defavoarea meșteșugarilor de la sate, ne dau unele date despre existența meșterilor țărani sau a meșterilor emigrați de la orașe la sate, din anumite motive:

- conservatorismul sistemului de breaslă
- slaba posibilitate de avansare în interiorul breslei

- sistemul discriminativ pe baza apartenenței confesionale și, mai târziu, pe baza principiului naționalității, ceea ce excludea din primire posibilitatea românilor de a învăța meserii în mos legal și de a practica un meșteșug în cadrul sistemului instituționalizat în Transilvania. Situația a fost cu atât mai gravă pentru economia localităților românești cu cât sistemul a funcționat până în epoca noastră și a contribuit din plin la pauperizarea meșterilor români în unele perioade. Găsim, deasemenea, informații despre natura meseriilor practicate la sate, despre sursele de aprovizionare cu materii prime, descrieri ale produselor finite și date despre piața de desfacere. Lupta continuă desfășurată de bresle pentru menținerea privilegiilor și împotriva meseriașilor de la sate, atestă potențialul pericol pe care aceștia îl reprezentau. Măsurile de precauție luate de către breslași din oraș, enunțate clar în statutele din secolul al XIX-lea sau amendamentele obținute atunci când aceste se impuneau, subliniază importanța mereu crescândă pe care o aveau meșteșugurile sătești. Evident, rezultatele obținute prin studiul de față, după explicația și evaluarea activității realizate, reduc încă puțin din entropia sistemului. Valorizarea concluziilor rezultate din acest studiu s-a realizat deja, parțial, prin publicarea unor aspecte în revistele de specialitate.

În ce privește abordarea instrumentelor de lucru, am adoptat cercetarea critică a izvoarelor meșteșugurilor sălăjene și a conscripțiilor sătești, așa cum au fost publicate. Aceste izvoare au fost, în cea mai mare parte, documentele existente din arhivele breslelor. Conținutul lor este extrem de variabil și oferă informații extrem de variate, de la practicarea meșteșugului propriu-zis și de la cuantumul dărilor, la chestiuni de ordin social și mental. Hermeneutica informațiilor stă mărturie despre obiectivitatea noastră în demersul pe care ni l-am propus, acela de a căuta adevărul asupra trecutului.

¹² Ibidem, vol. II, București, 1968, p. 203

THE RELIGIOUS PROBLEM ABOUT THE HANDICRAFTS AND THE ROMANIAN PRIESTS' RIGHTS

Summary

The inhabitants of Zalău town have always been preoccupied by agriculture, especially by cultivating grape-vine. Due to the fact that it represented "the entrance gate to Transylvania", a place where the armies were always passing through, during Middle Age always existed the threaten that the town would remain without inhabitants. To avoid this fact, towns people were given favors for developing own activities - handicrafts and winery, and for merchandise sale in Transylvania. The handicrafts was organized in trade (e.g. trade boxes), and they were received in these associations about their confession: the catholic, unitarian, lutheran and reformat religions, but not orthodox or grek-catholic. The orthodox priests weren't settled the possession of meadows, hay fields, and forests and they have to work or to pay every year for aristocrats. This innship right has been restricted and the increasing of the duties led to the poverty of the peasants and the ruin of their households.

The 2nd half of the 18th century and the first half of 19th century represent a period of radical changes in the life of villages but also towns and cities craftsmen, along with feudalism dissolving phenomenon. The process began in 19th century when even more restrictions had been introduced by law regarding the promotion of trade journeymen. The decree accepted the grek-catholic handicraftsmen in the association. In 20th century, trades' place was taken by handicrafts cooperatives that suited systems evolution process of that moment, and disappeared the problem of religion.